

ANONİM ŞİRKETLERDE YEDEK AKÇE POLİTİKASI

Adem ÇABUK*

Gelişen ekonomik koşullara paralel olarak ekonomi alanında faaliyette bulunan tüm birimlerle birlikte işletmeler de değişime uğramışlar ve gelişmişlerdir. İşletmelerin uğradığı bu değişim ve gelişimler ya işletmelerin kendi bünyelerinden gelen zorlamalar yahut da değişen ekonomik çevrenin baskıları sonucunda ortaya çıkmıştır. Hukuki yapı açısından günümüz yaygın işletme türlerinden birini oluşturan anonim şirketlerde gelişen teknoloji ve yığın üretimin zorunlu kıldığı büyük miktardaki sermaye ihtiyacı ve onun gerektirdiği yönetim biçiminin zorlamalarıyla bugünkü yapılarına kavuşmuşlardır. Bu yapıları içinde de işletmenin devamlılığını ve gelişimini sağlayacak bir politika oluşturmuşlardır. Bu genel politika içinde işletmenin elde etmiş olduğu kârların ne kadarının yedek akçe olarak ayrılacağı ne kadarının hissedarlara dağıtılacağı, ayrılan yedek akçelerin ne şekilde kullanılacağı sorunu yedek akçe politikasının konusunu teşkil eder¹. Hissedarlara veya kâr payı alma hakkına sahip olanlara dağıtılacak olan kâr paylarının belirlenmesi ve dağıtım şekli de kâr dağıtım politikasının kapsamı içinde yer alır. Ancak her iki politikada, elde edilen kârların ne şekilde kullanılacağını tesbite yöneldiğinden bunları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak da mümkün değildir. Konu geniş anlamda ele alındığında, yedek akçe ve kâr dağıtım politikalarının aynı anlamları taşıdığını söylemek mümkündür. Her iki politika arasındaki en önemli fark; kârın yedek akçe olarak ayrılmasına hissedarlara özgü çıkarlar veya şirket çıkarları açısından yaklaşmaktır. Konumuz yedek akçe politikası olduğundan kâr dağıtımına şirket çıkarları açısından bakacağız.

Uygulanan yedek akçe politikası, işletme* amaçlarının gerçekleşmesi için nitelik ve hacim yönünden yedek akçeleri en uygun biçimde düzenlemelidir². Gerek vergi kanunları gerekse Türk Ticaret Kanunu'nun getirdiği yükümlülükler, işletmenin yedek akçe politikasını oluşturmak amacıyla yararlanacağı politika aletlerini ve hareket alanını sınırlar. Örneğin, değerlendirme konusunda vergi usul kanununda yer alan değerlendirme ölçüleri ve amortisman metotları ile ilgili hükümler yedek akçe politikasının hareket alanını kısıtlayan (sınırlayan) unsurlardır.

* Dr., Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yardımcı Doçenti

1 Wöhe, G.; Bilanzierung und Bilanzpolitik, 3 Aufl. München 1977, s. 577.

* Yazıda anonim şirket şeklinde kurulmuş işletmeler anlamında kullanılmaktadır.

2 Guthmann, G. Harry, Dougall E. Herbert; Corporate Financial Policy, Prentice Hall of India Private Limited, New Delhi, 1966, s. 527.

İşletmenin üretim, satış, kapasite artırımı (genişleme) ve benzeri faaliyetler için mevcut sermayeye ilaveten doğan ek finansman ihtiyacını işletme yöneticileri çeşitli kaynaklardan temin etmek zorundadır³. Bu kaynaklardan birisini oluşturan yedek akçelerin ayrılması ve en ideal biçimde kullanılması için uygulanan yedek akçe politikasını güdülen amaçlar bu amaçlara ulaşmak için yararlanılan araçlar ve bunun sonucunda ortaya çıkan finansman imkânları olmak üzere üç ana başlık altında inceleyeceğiz.

1. YEDEK AKÇE POLİTİKASININ AMAÇLARI

İşletmenin ihtiyaç duyduğu finansman kaynaklarını işletme bünyesinde oluşan kârlardan sağlamaya yönelik yedek akçe politikasının amaçları arasında, sermayenin güvenliğini sağlama, sermayeyi muhafaza, sermayeyi genişletme, sermaye yapısını değiştirme, likiditeyi düzeltme, vergiyi minimuma indirme, kâr dağıtımını ayarlama ve tüm bu konularda fikir oluşumunu etkileyerek tesbit edilen yedek akçe politikasına uygulama imkânlarının sağlanması konuları yer almaktadır⁴. Şimdi sırasıyla bu konuları teker teker incelemeye çalışacağız.

1.1. Sermayenin Güvenliğini Sağlama

İşletmeler faaliyette buldukları ekonomik sosyal ve siyasal çevrede devamlı olarak ne zaman ve nasıl ortaya çıkacağı bilinmeyen ve büyüklüğü önceden tesbit edilemeyen risklerin tehdidi altında bulunurlar. Bu risklerin gerçekleşmesi halinde ise önemli ölçüde zararlar karşılaşırlar. İşletmeler karşılaşılabilecekleri bu tür zararları ya işletme bünyesinde kurulacak bir sistemle (kendi kendini sigorta) veya bir sigorta şirketine sigortalatmak suretiyle karşılayabilirler. Bir sigorta şirketine sigortalatma durumunda ödenen sigorta primleri devamlı bir masraf unsuru teşkil ederler. Buna karşılık beklenen rizikonun (tabi afetler, kaza, yangın v.s. gibi) gerçekleşmesi halinde ise sermayenin kaybedilmesi tehlikesine karşı işletme korunmuş olur.

İşletme bünyesinde oluşturulacak sistemde ise dağıtılmayarak işletmede yedek akçe olarak muhafaza edilecek kârlar beklenen risk gerçekleştiğinde şirketin nominal sermayesinin kaybedilmesini önlemeye hizmet edecektir. Daha önceden oluşturulan yedek akçelerin çözümlenerek gerekli muhasebe kayıtları aracılığıyla zararın kapatılmasında kullanılması durumunda nominal sermaye kaybının önüne geçilebilecektir.

İşletme daha önceki dönemlerde elde etmiş olduğu tüm kârlarını hissedarlara dağıtmış olsaydı, zararın gerçekleşmesi durumunda nominal sermayenin kaybedilmesi kaçınılmaz olacağından sermaye güvenliği de ortadan kalkmış olacaktı. Kendi kendini sigorta sisteminde ise ayrılan yedek akçeler yeterli düzeyde bulunduğu müddetçe nominal sermayenin kaybedilmesi de söz konusu değildir. Zararın ortaya çıkmaması halinde ise ayrılan yedek akçeler işletmenin halihazır finansman ihtiya-

3 Yazıcı, Bülent; İşletmeler İçin Mali Kaynaklar, Sevk ve İdari Dergisi, Kasım 1967, s. 9-11.

4 Wöhe, G.; Bilanzierung und Bilanzpolitik, 3 Aufl. München 1977, s. 581.

cının karşılanmasında kullanılabilir. Sermaye güvenliğini sağlama amacıyla yedek akçe ayrılması hususu, şirketin hissedarlarının menfaatleriyle uyum halindedir. Çünkü karşılaşılabilecek zararlar yedek akçelerin yetersizliği nedeniyle karşılanamadığında ya sermayenin azaltılması yoluna gidilecek ya da zarar nedeniyle eksilen sermaye hissedarlar tarafından tamamlanacaktır. Tüm bu hususların önlenmesi için daha önceki dönemlerdeki kârlardan yeterli yedek akçe ayrılması yoluna gidilmelidir. Zaten hissedarların uzun dönemli menfaatleri gözönünde tutulduğunda yeterli yedek akçe ayrılması zorunluluğu ortaya çıkar.

1.2. Sermayenin Muhafazası

Gerek vergi kanunlarımız, gerekse ticaret kanunumuz nominal sermayenin muhafazası prensibini benimsemiştir. İçinde bulunduğunuz enflasyonist dönemde doğacak fiktif kârların vergi ve kâr payı olarak dağıtımı şeklinde işletmeyi terketmeleri durumunda ne işletmenin mevcut faaliyet hacmini devam ettirmesi ne de mevcut sermayesini reel olarak muhafazası mümkün olur. Bu nedenle enflasyon ortamında işletmeyi sevk ve idare edenlerin temel amacı işletmelerin reel üretim güçlerini ve varlıklarını aynen muhafaza etmek ve büyütme olmalıdır⁵. Bu amacı gerçekleştirmek için satılan hizmetler ve üretilen mamuller içinde bulunan eski tedarik masrafları ile bugünkü tedarik masrafları arasındaki fark bilanço kârı içerisinde ayrılarak ya açık yedek akçelere aktarılmalı veya varlıkların vergi mevzuatının imkân verdiği ölçüde düşük değerlendirilmesi veya borçların fazla değerlendirilmesi yoluyla gizli yedek akçelerin oluşturulması yoluna gidilmelidir. Bu suretle işletmenin reel sermayesinin muhafaza edilmesi bir ölçüde imkân dahiline girecektir.

Zaten mevcut üretimin sürdürülebilmesi ve satılan hizmet veya mamullerin tekrar üretilmesi için, satış hasılatından üretim girdilerini yeniden sağlayabilecek meblağın ayrılması zorunludur. Aksi halde, bir müddet sonra işletme mevcut nominal sermayesini de kaybederek kapanmak zorunda kalabilir.

Vergi idareleri de başvuracakları vergi kaynaklarını muhafaza edebilmek için işletmelere bu imkânı sağlayabilecek yasal düzenlemeleri hem kendi hem de işletmelerin uzun dönemli menfaatleri açısından yapmak zorundadırlar. Zaten Türk Ticaret Kanunu'nda bu konuda oldukça liberal hükümler yer aldığından Türk Ticaret Kanunu açısından işletmeler bu imkânı sahiptirler. Özellikle gizli yedek akçeler konusunda işletme yöneticilerine sağlanan imkânlar sermayenin muhafaza edilmesini geniş ölçüde sağlayabilecek niteliktedir. Ancak bu konuda işletme yöneticilerinin ileriye iyi görerek bilinçli hareket etmeleri zorunludur.

1.3. Sermayenin Genişletilmesi

İşletmeler, temel amaçlarından en önemlisi olan faaliyetlerini sürdürebilmek büyümek ve gelişmek için gerek duydukları kaynakları bildiği üzere —öz ve yabancı kaynaklar olmak üzere— iki ana kaynaktan karşılarlar.

5 Ferman, Cumhur; İşletmelerin Sevk ve İdaresi, Enflasyonda Sevk ve İdari Semineri Notları, İstanbul, Nisan 1975, s. 6.

Öz kaynaklarla finansman ya hissedarların sermaye paylarını artırmaları ya da işletmenin elde ettiği kârların dağıtılmayarak işletmede bırakılmasıyla gerçekleştirilir. İşletmede elde edilen kârların dağıtılmayarak işletmede bırakılması suretiyle sermayenin genişletilmesi işlemine oto finansman denilir ⁶. Kârların dağıtılmayarak işletme bünyesinde bırakılması en yaygın şekliyle açık ve gizli yedek akçe oluşturmak suretiyle gerçekleştirilir.

Elde edilmiş bulunan kârların kullanımı veya sermayeye ilavesinin bir sonucu olan, her yedek akçe oluşturma işlemi öz sermayenin genişletilmesine neden olduğu için sermayenin korunması ve güvenliğinin sağlanması amaçlarına da hizmet eder. Zaten yedek akçe politikasının bu amaçlarını, uygulama alanında, ayrılmış bulunan yedek akçelerin kullanılış biçimlerinden ayırt etmek mümkündür.

Yukarıda saydığımız çeşitli amaçlarla ayrılmış bulunan yedek akçeler sermayenin korunması, güvenliğinin sağlanması veya sermayenin genişletilmesi amaçlarından hangisi için kullanılırsa, o amacı gerçekleştirmiş sayılır. Aslında uygulamada belli bir amaçla ayrılmış bulunan yedek akçeler —T.T.K.'unda yer alan hükümlerdeki kanuni yedek akçeler dışında— alınan bir kararla değişik amaçlar için kullanılabilir. Kullanım yanında ayrılan yedek akçelerin korunma şekli de önemlidir. Eğer sermayenin güvenliğini sağlamak üzere ayrılmış bulunan yedek akçe nakit olarak muhafaza edilmeyip, bir aktifin finansmanında kullanılmış olursa sermayenin genişletilmesi fonksiyonunu da yüklenmiş olur. Kısacası özel olarak bilançonun aktifinde yedek akçelere karşılık ayrılmış olan varlıklar, yedek akçelere hiçbir zaman uymadıklarından işletmenin finansmanını etkilerler ⁷.

1.4. Sermayenin Yapısının Değiştirilmesi

Yedek akçeleri yabancı sermayenin geri ödenmesi amacıyla da oluşturmak mümkündür. Sermaye ve işletmenin likidite aracı, kısa vadede yalnız kâr birikimi ile yükseltilebilmektedir. Geri ödeme gerçekleştiğinde yabancı sermaye şeklindeki likit araçlar yedek akçe şeklindeki öz sermayenin artışı kadar azalmaktadır.

Sermaye yapısının değiştirilmesi işlemi hem gizli hemde açık yedek akçe oluşturulması suretiyle gerçekleştirilebilir. Ancak hangi tür yedek akçe oluşturmalarının bu amacı gerçekleştirmek için daha uygun olduğu konusunda bir genelleme yapmak oldukça güçtür. Bu güçlük hangi tür yedek akçenin amacı gerçekleştirmek için daha uygun olduğunun, daha ziyade mevcut hal ve şartlara göre tesbit edilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, gizli yedek akçeler keyfi olarak çözülemediğinden; bunlar yabancı sermaye ödenmek istendiği anda öz sermayeye ilave olarak kullanılamayabilir. Buna karşılık açık yedek akçeler kullanılmak istendiğinde azaltılacak yabancı sermaye miktarı kadar bir tutarın öz sermayeyi yükseltmesi gerekir. Yedek akçelerin sermayeye eklenmesi yedek akçe politikasının başka bir amacının gerçekleştirilmesi neticesini doğurur.

6 Olalı, Hasan; Teşebbüs Finansman ve Teşebbüslerin Finansal Yönetimi, İzmir 1969, s. 209.

Erlaçin Şükrü; İşletme Ekonomisi, İzmir 1970, Cilt II, s. 319.

7 Wöhe G.; Bilanzierung und Bilanzpolitik, 3 Aufl. München 1977, s. 584.

1.5. Likiditenin Düzeltilmesi

Eğer mevcut kâr birikimleri ödeme aracı olarak varlıklar üzerinde bulunuyorsa, bunlar işletmenin likiditelerinin düzeltilmesine yardım ederler ve işletme açısından özel bir önem taşırlar. Kâr birikiminin likidite etkisi hem açık yedek akçelerin hem de gizli yedek akçelerin oluşması ile etkisini gösterir. Aslında yedek akçe politikası ile güdülen tüm amaçlar işletmenin likiditesini etkilerler.

1.6. Vergiden Kaçınma

İşletmeler vergi yüklerini minimum düzeye indirecek bütün imkânları kullanırlar. Vergiden muaf açık ve gizli yedek akçeler verginin minimum düzeye indirilmesinde araç olarak kullanılabilir. Ancak vergi mevzuatımız vergiden muaf yedek akçe oluşturulmasına müsait değildir. Açık ve gizli yedek akçelerin verginin minimum düzeye indirilmesinde araç olarak kullanılması, ödenmesi gereken bir vergiyi daha ileri bir tarihe erteleyebilir. Örneğin gizli yedek akçe oluşturulması, gizli yedek akçeler çözülmeye kadar ödenmesi gereken verginin ertelenmesini sağlar.

1.7. Kâr Dağıtım Politikası

Kâr dağıtım politikası geniş ölçüde yedek akçe politikası ile ilgilidir. Çünkü uygulanacak yedek akçe politikası aracılığıyla daima dağıtılacak kâr miktarını etkilemek mümkündür. İşletme yöneticileri sermayenin güvenliği açısından elde ettikleri kârın büyük bir kısmını ellerinde tutmak istiyorlarsa hissedarların oluşturduğu grupları gözönünde bulundurarak kâr dağıtımını düzenlemek durumundadırlar. Hatta kârın tesbitinde dahi hissedarların durumu gözönünde tutulmalıdır.

Kârları yıllar itibariyle dalgalanmalar gösteren bir işletmede kârların yüksek olduğu yıllarda yedek akçe oluşturularak, düşük kâr elde edilen yıllarda, oluşturulmuş bulunan bu yedek akçelerin çözümlenerek dağıtılması yoluna gidilebilir. Bu sayede değişik oranlarda kâr elde edilen yıllar arasında bir dengenin kurulmasına çalışılır. Ancak hissedarların her yıl düzenli kâr payı almaya alışmaları işletmenin üst üste kötü yıllar geçirdiği dönemlerde bile işletmeyi daha önceki yıllardaki kâr payını vermeye zorlar. Bu zorlama ise işletmenin tüm gizli ve açık yedek akçelerinin çözümlenerek kullanılmasına neden olacağından, işletmenin dayanma gücünü zayıflatır. Yüksek kâr elde edilen dönemlerde ise bu politika işletmeye düzenli bir oto finansman kaynağı sağlar.

1.8. Kamu Oyu Oluşturma Politikası

Yedek akçe politikası ile ilgili kararlar bilanço analizi yapanlara varlıklar ve kârlılık durumu ile işletmenin gelecekteki beklentileri açısından bir fikir verebilir. Örneğin, açık yedek akçelerdeki artış ve sürekli olarak eşit oranlı kâr dağıtımını üçüncü kişilerin ve hissedarların işletmeye güvenlerini artırır. Güven sağlanması da doğrudan işletmenin kredi alma gücünün belirlenmesinde olumlu bir unsur olarak değerlendirilir. Yüksek kârlılık, çalışanların daha yüksek ücret istemelerine neden olabilir. Buna karşılık kârı düşük göstermekten kaçınmak ise başarısız durumların gizlenmesine ve ilerde büyük sorunların çıkmasına neden olabilir. Bunun için gerek

gelirin tesbitinde gerekse kâr paylarının dağıtımında ilerde sorun yaratmayacak derecede esnek davranmak gereklidir.

Yedek akçe politikasının amaçlarının incelenmesini bu şekilde tamamladıktan sonra yedek akçe politikasının araçlarını ele alacağız.

2. YEDEK AKÇE POLİTİKASININ ARAÇLARI

Yedek akçe politikası, işletmenin faaliyette bulunduğu ekonomik, sosyal, hukuki ve politik çevrede çeşitli menfaat gruplarının beklentileri arasında bir denge kurularak yürütülür. Ekonomik çevrede faaliyet gösterilen alanda, piyasa şartlarında meydana gelen değişimler, işletmenin o çevrede sahip olduğu yer ve hissedarların davranışları gibi unsurlar yedek akçe politikasının durumunu belirler. Hukuki çevre ise işletmenin gerek kâr elde etmesi gerekse elde edilen kârın kullanımını getirmiş olduğu çeşitli hükümlerle kontrol altına almak ister. Hukuki çevredeki düzenlemelerden en önemlileri vergi ve ticaret hukuku alanındaki düzenlemelerdir. İşletmenin yedek akçe politikası üzerinde ekonomik çevre ile birlikte en etkin olan hukuki çevrede yapılan düzenlemelerdir. Aslında yedek akçe politikası da bu çevrenin getirdiği vergi ve ticaret kanunu hükümlerine göre düzenlenir ve yürütülürler. Sosyal ve politik çevreler yedek akçe politikası üzerinde hukuki çevre gibi zorlayıcı hükümler getirmemekle birlikte birer baskı grubu olarak yedek akçe politikasının yönlendirilmesinde etkili olurlar.

Yedek akçe politikasının tesbit ve uygulanmasında, getirdiği hükümlerle etkin olan vergi ve ticaret hukuku alanındaki düzenlemeler ekonomik çevrenin getirdiği çeşitli zorunluluklarla birlikte incelenebilir. Ana kaynağını vergi ve ticaret hukukundan alan belli başlı yedek akçe politikası araçlarının maddi ve gayrimaddi varlıkları aktifleştirme imkânları, pasifleştirme imkânları, değerlendirme imkânları ile vergiden muaf yedek oluşturma ve vergi düzenlemeleri olarak sıralayabiliriz. Ana kaynağını hukuki çevrenin oluşturduğu, yedek akçe politikası uygulamada geniş ölçüde ekonomik, sosyal ve siyasal çevrenin etkisinde kalır. Etkilenme derecesi genellikle işletme yöneticilerinin davranışlarına bağlıdır.

2.1. Aktifleştirme İmkânları

İşletmelerin sahip oldukları gayrimaddi sabit varlıkların (patent, lisans, know-how, firma değeri gibi) değerleri, eğer satın alma yoluyla iktisab edilmemişlerse veya değerlemeye tabi tutulmamışlarsa bilançoda gözükmeyebilirler. Bu tür varlıkların aktifleştirilmeleri konusunda vergi kanunlarının işletmeye tanıdığı serbest hareket alanı yedek akçe politikasının araçlarından birisini teşkil eder. Gayrimaddi sabit varlıkların aktifleştirilmemeleri veya değerlerinin düşük tutulması işletmede genellikle gizli yedek akçe oluşmasına neden olur. İşletmenin adının zamanla iyi olarak piyasada tanınması kazanç gücünün dolayısıyla değerinin artmasına neden olur. Ancak değer artışı işletme için bir gizli yedek akçe niteliğini taşır. Bunların değerlendirilerek muhasebeleştirilmeleri birleşme veya işletmenin satışı dışında mümkün değildir. Bunun dışında maddi sabit varlıklarda fiyat artışları nedeniyle ortaya çıkan değer artışı, bu varlıklar yeniden değerlendirilmedikçe ortaya çıkmaz ve gizli yedek akçe olarak bilançodaki varlık kalemlerinde saklı kalır. Vergi usul kanunumuzun

değerleme ile ilgili hükümlerinin sağladığı esnek hareket alanı aktifleştirme imkânlarının yedek akçe politikasının araçları olarak kullanılmasına neden olur.

2.2. Pasifleştirme İmkânları

İşletmelerin gerçekleşeceği bilinen fakat miktarı kesinlikle tesbit edilemeyen ancak tahmin edilmeye çalışılan değer kayıplarını karşılamak üzere ayracağı karşılıkların hesaplanmasında kullanılacak metodlar arasındaki tercih imkânları işletmede bir yedek akçe politikası aracı olarak kullanılabilir. Ancak işletmeler karşılıkların miktarını tesbit edebilmek için bir değerlendirme yapmak zorunda kalırlar.

Bu değerlendirme işlemi için kullanılacak farklı metodlar sonucunda elde edilen alt ve üst karşılık sınırları arasında yedek akçe politikasına uygun olarak tercih yapmak suretiyle karşılıkların pasifleştirme imkânlarından politika aracı olarak yararlanır. Ayrılan karşılıklar, beklenen zararlar gerçekleşmediği takdirde birer gizli yedek akçe fonksiyonu görürler. Bu durumda hem işletme vergiden kaçınmış hem de ayrılan fazla karşılık miktarıyla orantılı olarak işletmenin başarısı etkilenmiştir. Yöneticiler bu imkânlardan yararlanmak suretiyle, uygulanması mümkün olan metodların kârı etkileme derecesine bağlı olarak kârın vergi ve kâr payı şeklinde işletmeden çıkışını etkilemiş olur.

2.3. Değerleme İmkânları

Gerek vergi usul gerekse ticaret kanunumuz işletmenin dönem sonlarındaki durumlarını belirlemek amacıyla çeşitli değerlendirme metodlarının uygulanmasına imkân sağlar. İlgili kanunlarda yer alan değerlendirme hükümleri de yedek akçe politikasının bir aracını oluşturur. Değerleme ile ilgili hükümler, gizli yedek akçelerin oluşturulması suretiyle hem vergi hem de kâr dağıtımını etkiler. İşletmenin başarı grafiğinin düşük olduğu yıllarda değerlendirme metodlarının alt ve üst sınırları arasında kalmak şartıyla başarı artırıcı yönde değerlendirme yapılarak işletmenin durumu olduğundan farklı gösterilebilir. Gene aynı şekilde başarının yüksek olduğu dönemlerde de yedek akçe politikası aracılığıyla başarının düşük gösterilmesi amacına yönelik değerlendirme yapılabilir. Şirketlerin birleşme ve katılma durumlarında da değerlendirme sorunu ortaya çıkar. Bu durumda şirketin genel politikasına uygun olan değerlendirme metodlarının seçimi ile ortaya çıkacak değerlemeden doğan kârın dolayısıyla verginin etkilenmesi yoluna gidilir.

2.4. Vergiden Muaf Yedek Akçe Oluşturma İmkânları

Vergiden muaf yedek akçe oluşturulması vergiye tabi kârı etkiler. Vergi kanunları veya çıkarılan özel kanunlarla genel ekonomi politikasının bir etkileme aracı olarak vergiden muaf yedek akçelerin oluşturulmasına izin verilmesi yoluyla vergiye tabi olan kârı etkilemek mümkündür. İşletmelere vergiden muaf yedek akçe oluşturma imkânı sağlayarak yapacakları yatırımların kuruluş yerlerinin ve faaliyet alanlarının seçiminde etkide bulunmak da mümkündür. Vergiden muaf yedek akçe oluşturma imkânı, kârın dağıtımını etkileyerek işletmenin elinde daha fazla kullanılabilir kâr bırakılmasına neden olur. Bu da işletmenin kaynak yapısını olumlu yönde etkiler.

Vergiden muaf açık yedek akçeler kuruluş yeri ve faaliyet alanının etkilenmesi yanında ihracatın teşviki amacıyla da oluşturulabilir.

Özel kanunlarla veya benzer şekilde vergi kanunlarına eklenen hükümler aracılığıyla oluşturulabilecek vergiden muaf açık yedek akçeler yanında genel olarak ticaret kanununda yer alan hükümlerden faydalanılarak gerekli olduğu takdirde gizli yedek akçeler oluşturulabilir. Oluşturulan yedek akçelerin gizli olması, vergilemeyi ve dağıtılabılır kârı hepsinden önemlisi işletmenin başarısını etkiler. Türk ticaret kanunu anonim şirketlere bu konuda geniş imkânlar tanımıştır. Ancak vergi kanunlarımızda kârdan vergiden muaf yedek akçe ayrılmasına dair bir hüküm yoktur.

2.5. Vergi Düzenlemeleri Yoluyla Kâr Kullanımını Etkileme İmkânları

Vergi kanunları ile getirilen düzenlemeler, kâr kullanımını doğrudan etkiler. Kurumlar vergisi kanununda şirket kârlarının vergilendirilmesine ilişkin hükümlerde yer alan oranların değiştirilmesi, değişim yönüne bağlı olarak kullanılabilir kâr olumlu veya olumsuz yönde doğrudan etkiler. Örneğin, kurumlar vergisi kanununda 1981 yılı için % 50 olarak uygulanan kurumlar vergisi oranının % 40'a düşürülmesi ile serbest olarak kullanılabilir kâr miktarı olumlu yönde etkilenmiştir. Buna ilaveten şirketler vergiden kaçırarak amacıyla ticaret kanunu ile vergi kanunlarında yer alan tüm imkânlardan yararlanma yolunu tercih edebilirler. Bu tercih geniş ölçüde şirketin takip ettiği yedek akçe ve kâr dağıtım politikasına bağlıdır. Burada vergi tarifelerinde düzenlemeler yapmak suretiyle kâr kullanımını doğrudan etkilemenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Kurumlar vergisi kanunu yanında, gelir vergisi kanununda vergi tarifelerinde yapılacak bir değişiklik ile de hem kâr payı alacak hissedarlar, hem de yöneticiler arasında yedek akçe ve kâr dağıtım politikasının yeniden tesbiti yönünde bir eğilim yaratarak kâr kullanımını üzerinde etkin olunabilir.

Yedek akçe politikasının bir aracı olarak kullanılan bu unsurlar daha önce de değindiğimiz gibi hukuki temellerini vergi ve ticaret kanunlarından alır. Şekillenmeleri ise şirket yöneticilerinin tasarrufunda bulunur. Yöneticiler bu unsurları değerlendirirken gerek temsil ettikleri şirketin, gerekse hissedarların ve diğer menfaat gruplarının arzularını ve isteklerini gözönünde tutmak zorundadırlar. Ayrıca bu menfaat grupları arasında da bir denge kurmak için gayret gösterilmesi gerekli olmaktadır.

Yedek akçe politikasının amaçlarına ulaşmak için kullanılan araçlar neticede şirketin piyasada belirli bir yere yerleşmesine ve günümüzün enflasyonist ortamında şirkete belirli bir finansman imkânının sağlanmasına neden olur.

3. YEDEK AKÇE POLİTİKASI VE DOĞURDUĞU FİNANSAL İMKANLAR

Günümüzde işletmelerin tek amacı yüksek kâr elde etmek olmayıp, bunun yanında işletmenin değerini maksimum kılmak, veya en azından mevcut durumu muhafaza etmektir. Bu durumun sağlanabilmesi ise, işletmenin gelişen teknoloji ve piyasa şartlarına zamanında uyması ile mümkün olur. Bu uyumun sağlanması işletmenin geniş ölçüde kaynak ihtiyacı duymasına neden olur. İhtiyaç duyulan kaynaklar ya işletme içinden veya işletmenin dışından sağlanabilir. İşletme içinden ihtiyaç

duyulan kaynağın sağlanması ya yeni hisse senedi ihracı yoluyla, ya da elde edilen kârların uygulanan yedek akçe politikası veya kâr dağıtım politikası uyarınca işletmede bırakılmasıyla mümkün olur. Bunu sağlamak için de daha önce açıklamaya çalıştığımız yedek akçe politikasının amaç ve araçlarından işletmeler geniş ölçüde yararlanırlar. Yapılan araştırmalar özellikle II. dünya savaşından sonra işletmelerin geniş ölçüde elde ettikleri kârları dağıtmayarak işletmede bırakmak suretiyle genişlediklerini göstermektedir. Kârların tekrar işe yatırılması yalnızca işletmenin genişlemesini sağlamamakta, bunun yanında hisse senetlerinin değerinin de uzun dönemde önemli ölçüde artmasını sağlamaktadır⁸. Yalnız çok ortaklı şirketlerde kısa dönemde küçük hisse sahipleri açısından kârların dağıtılmayarak işletmede bırakılması değişik şekilde etkide bulunabilir. Bu etkiyi şu şekilde izah etmek mümkündür. Küçük tasarruf sahibi kişiler devamlı bir gelir elde etme amacıyla hisse senedi satın alırlar. Ancak kârların dağıtılmayarak işletmede bırakılması küçük tasarruflarını kâr payı almak ümidiyle hisse senetlerine yatırmış olan kişilerin bu bekleyişlerinden vazgeçerek ellerindeki hisse senetlerini satmalarına neden olabilir. Bu da işletmenin hisse senetlerinin piyasa değerinin düşmesine, işletmeye güvenin azalmasına neden olarak işletme için gerekli iç ve dış finansman imkânlarının azalmasına veya ortadan kalkmasına neden olabilir.

Çok ortaklı olmakla birlikte, belirli hisse senedi sahiplerinin denetiminde olan şirketlerde bilinçli olarak uzun dönemde yeterli kâr elde edilmesine rağmen tatmin edici oranda kâr payı dağıtılmaması, hisse senetlerinin değerinin düşmesine neden olur. Bu da denetimi elinde bulunduran hissedarların diğer hisse senetlerini de ele geçirmelerine imkân sağlar. Ancak sermaye piyasası kanunu uyarınca kurulmuş bulunun sermaye piyasası kurulunun bu konuda yayınladığı 26.2.1982 tarihli tebliğle 1982 yılı için 100'den fazla ortağa sahip anonim şirketlerde elde ettikleri kârın dağıtımı konusunda alt ve üst sınırlar getirilmiştir. Bu şekilde elde edilen kârın hiç dağıtılmaması veya çok az bir kısmının dağıtılmasının önüne geçilebilecektir. Sermaye piyasası kurulunun bu konuda aldığı ve alacağı önlemler bir ölçüde çok ortaklı halka açık şirketlerin bu özelliklerini devam ettirmelerine imkân sağlayacaktır. Aile tipi şirketlerin yaygın olduğu ülkemizde, bu tip şirketler ya hiç kâr payı dağıtmamakta ya da çok az kâr payı dağıtarak, kârın büyük kısmını tekrar işletmeye yatırmaktadır.

Dağıtılmayarak çeşitli amaçlarla işletmede yedek akçe olarak bırakılan kârlar en önemli iç finansman kaynaklarından biridir. Özellikle geniş ölçüde finansman ihtiyacı duyan genç sermaye şirketlerinde kâr paylarının dağıtılmayarak işletmede tutulması olayına yaygın olarak rastlamak mümkündür.

Kâr dağıtım kararı, her yıl mevcut olan hal ve şartlara göre değişebileceğinden yalnız başına kâr dağıtım politikasını oluşturmaz⁹. Kâr dağıtım politikasının oluşumunda, piyasadaki diğer şirketlerin davranışları veya bütün olarak ekonomik

8 Harkavy O.; The Relation Between Retained Earnings and Common Stock Prices For Large Listed Corporations, Elements of Financial Administration, Prentice-Hall of India, New Delhi, 1964, s. 369.

9 Hunt, Pearson, Williams Charles M., Donaldson, Gordon; Basic Business Finance, Richard D. Irwin Inc. George Town, 1976, s. 405.

siyasal ve hukuki çevredeki gelişmelerle, pay sahiplerinin tutumları etkin olur. Şirketler hem hisse senetlerinin değerinin maksimum kılınması, hem de yatırım fırsatlarının değerlendirilmesine imkân sağlayacak uygun bir yedek akçe veya kâr dağıtım politikası takip etmelidirler¹⁰. Bu sayede şirketin değeri uzun dönemde maksimum kılınarak ihtiyaç duyulabilecek kredilerin temini bakımından şirketin kredi bulma imkânları muhafaza edilmiş olur.

Sonuç

Gerek işletmelerimizin içinde bulunduğu finansman darboğazı gerekse enflasyon nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârların hisse sahiplerine kâr payı olarak dağıtılması suretiyle öz sermayenin azaltılma ihtimali, işletmelerimizin hem hissedarların kâr payı konusundaki ümitlerini kırmayacak, hem de işletmenin uzun dönemde faaliyetlerini zorlanmadan yürütmesine imkân sağlayacak bir yedek akçe ve kâr dağıtım politikasını tesbit ve uygulamasını zorunlu kılmaktadır. Böyle bir politika tesbit edildikten sonra daha önce saymış olduğumuz yedek akçe politikası araçlarından (aktifleştirme ve pasifleştirme imkânları, değerlendirme imkânları vergiden muaf yedek akçe oluşturma imkânları ve vergi düzenlemeleri yoluyla kâr kullanımını etkileme imkânları) tesbit edilmiş bulunan politikayı uygulamak için yararlanılabilir.

KAYNAKLAR

- Ferman, Cumhur; İşletmelerin Sevk ve İdaresi, Enflasyonda Sevk ve İdari Semineri Notları, İstanbul, Nisan 1975.
- Guthmann, G. Harry, Dougall E. Herbert; Corporate Financial Policy, Prentice-Hall of India Private Limited, New Delhi, 1966.
- Gelir Vergisi Kanunu
- Harkavy; The Relation Between Retained Earnings and Common Stock Prices For Large Listed Corporations, Elements of Financial Administration, Prentice-Hall of India, New Delhi, 1964.
- Hunt, Dearson, Williams Charles M., Donaldson, Gordon; Basic Business Finance, Richard D. Irwin Inc. George Town 1976.
- Horne, James Van; Financial Management Policy, Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs, 1977.
- Olalı, Hasan; Teşebbüs Finansman ve Teşebbüslerin Finansal Yönetimi, İzmir 1969.
- Türk Ticaret Kanunu
- Yazıcı, Bülent; İşletmeler İçin Mali Kaynaklar, Sevk ve İdari Dergisi, Kasım 1967.
- Vergi Usul Kanunu
- Wöhe, G.; Bilanzierung und Bilanzpolitik, 3 Aufl. München, 1977.
- 26 Şubat 1982 tarihli Resmi Gazete.

10 Horne, James Van; Financial Management Policy, Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs 1977, s. 289.